

УДК 314.743 (477)

А. А. Олешко,
д. е. н., професор, професор кафедри менеджменту,
Київський національний університет технологій та дизайну
ORCID ID: 0000-0001-9328-7730

О. В. Ровнягін,
фахівець проектного офісу, Київський національний університет технологій та дизайну
ORCID ID: 0000-0002-0868-6794

DOI: 10.32702/2306-6814.2020.3.21

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ МІЖНАРОДНОЇ ОСВІТНЬОЇ ЕМІГРАЦІЇ З УКРАЇНИ

A. Oleshko,
Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of Management Department,
Kyiv National University of Technologies and Design
A. Rovnyagin,
Project office specialist, Kyiv National University of Technologies and Design

MODERN TENDENCIES IN INTERNATIONAL EDUCATIONAL EMIGRATION FROM UKRAINE

У статті проаналізовано сучасний стан еміграції молоді з України до країн Європейського Союзу та інших високорозвинених країн з метою отримання вищої освіти. Виявлено тенденції до суттєвого зростання кількості українських студентів, що навчаються за кордоном, та означено країни-реципієнти здобувачів вищої освіти з України. Ідентифіковано мотиви виїзду української молоді за кордон у розрізі основних країн-реципієнтів. До основних мотивів прийняття рішення про навчання за кордоном віднесено якість освіти, можливість безкоштовного навчання та отримання стипендій і грантів, легкість вступу, можливість отримання роботи, кращі економічні й соціальні умови проживання, територіальну, культурну та ментальну спорідненість тощо. Результати дослідження полягають у виявленні сучасних тенденцій масового виїзду української молоді за кордон та активації реальних ризиків їх повернення в Україну після отримання вищої освіти.

A key tendency of modern migration processes is international educational migration, which is the population movement between countries in order to obtain qualitative (better) education of different qualification levels. Such migration contains both additional positive opportunities for society and danger of brain drain from the country of origin. The purpose of the article is to research current tendencies in international educational emigration from Ukraine. The methodological basis of the research were the theoretical and empirical studies results of domestic and foreign scientists. Statistical and comparative analysis methods have been used to analyze current trends in international education emigration. The article reviews the current state of emigration among young people from Ukraine to the countries of the European Union and other highly developed countries for the purpose of higher education. The tendencies towards a significant increase in the number of Ukrainian students studying abroad were defined and the recipient countries of higher education from Ukraine were established. The causes for the departure of Ukrainian youth abroad in the context of the main recipient countries have been identified. The main incentives behind the decision to study abroad are the quality of education, the opportunity to study free, receive scholarships and grants, the ease of entry, the opportunity to get a job, better economic and social living conditions, territorial, cultural and mental affinity, etc. Educational migration has been determined as one of the brain drain channels from Ukraine. Research results consist in discovering current tendencies of mass departure of Ukrainian youth abroad and activating the real risks of their non-return to Ukraine after receiving higher education. Therefore, the state migration policy should be directed towards creating suitable

conditions for the realization of the professional competencies acquired abroad by young people in the Motherland, as well as improving the efficiency of education migration management between Ukraine and other world countries, considering demanded specialties, quality guidelines and quantitative restrictions.

Ключові слова: міжнародна освітня міграція, міжнародна освітня еміграція, відтік мозків, вища освіта, менеджмент освітньої міграції.

Key words: international education migration, international education emigration, brain drain, higher education, management of educational migration.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Інтернаціоналізація ринків праці призводить до зростання міграційних потоків та зосередження людського капіталу в фінансових і культурних центрах країн світу. Ключовою тенденцією міграційних процесів стає міжнародна освітня міграція, що являє собою міждержавне переміщення населення з метою отримання якісної (кращої) освіти різних кваліфікаційних рівнів.

Найбільш динамічно зростаючою слід вважати освітню міграцію для отримання вищої освіти, яка в Україні набуває масштабних розмірів щодо еміграції здобувачів бакалаврського та магістерського рівня освіти переважно до країн Європейського Союзу, Великої Британії, Канади тощо. Така міграція містить як додаткові позитивні можливості для суспільства, так і загрози витоку мозків з країни походження, що визначає необхідність досліджень сучасного стану та тенденцій міжнародної освітньої еміграції з України.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Домінуючою парадигмою в економіці освіти є теорія людського капіталу, яка дозволяє припустити, що освіта та навчання — це інвестиції, які роблять людей більш продуктивними. Індивідууми, які є більш продуктивними, згідно з цією теорією також матимуть більші заробітки та більше шансів бути успішними й працевлаштованими. Таким чином, приватний економічний прибуток від інвестування в освіту може бути вимірний доходами, отриманими індивідуумом протягом життя та чистим прибутком, що визначається як різниця між витратами на освіту та доходами, отриманими внаслідок трудової (або іншої подібної) діяльності [1, с. 255—261].

Науковим дослідженням теоретичних та практичних аспектів міжнародної освітньої еміграції присвячені праці таких вітчизняних і зарубіжних вчених: Брензович К.С. та Немеш Є.П. [2], Гнатюк Т.О. [3], Гринькевич О. С. [4], Староста В. [5], Степурина С.О. та Дериховська В.І. [6], Черба В.М. [7], Carneiro, Dearden & Vignoles [1], Duleep & Regets[8], Becker [9], Betts & Lofstrom [10].

На думку Duleep & Regets, освіта, отримана у країні походження, містить елементи, характерні лише для цієї країни (наприклад, норми, практики), які роблять освітнього мігранта менш продуктивним під час застосування в різних інституційних установах або мають нижчу якість [1]. Занадто перенаселені аудиторії, низькооплачувана робота вчителів та неадекватні державні інвестиції у шкільне навчання, неефективна реалізація освіти сповільнює формування людського капіталу [9]. Як результат, мігранти, які отримали освіту в менш ефективних системах мають низьку віддачу до шкільного навчання порівняно з людьми, які навчаються в більш ефективному середовищі. Це є вагомим чинником, що впливає на зростання кількості освітніх мігрантів з України та світі загалом.

Зокрема, Степурина С.О. та Дериховська В.І. вважають, що Україна має ефективно використовувати економічні та суспільні переваги, що надає освітня міграція, проте досить важливо дотримуватися національних пріоритетів та рухатися у бік експортування освітніх послуг [6, с. 504].

Зазначені теоретичні й емпіричні напрацювання вчених з питань освітньої міграції є науковою базою до подальших розвідок у напрямі виявлення сучасних тенденцій та коригування негативних впливів міжнародної освітньої еміграції з України з метою отримання вищої освіти.

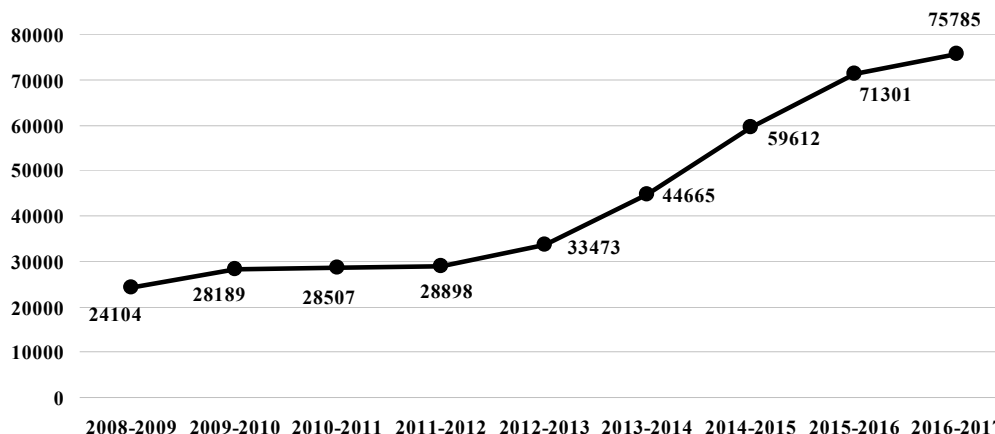

Рис. 1. Динаміка кількості здобувачів вищої освіти з України за кордоном

Джерело: побудовано авторами за [11].

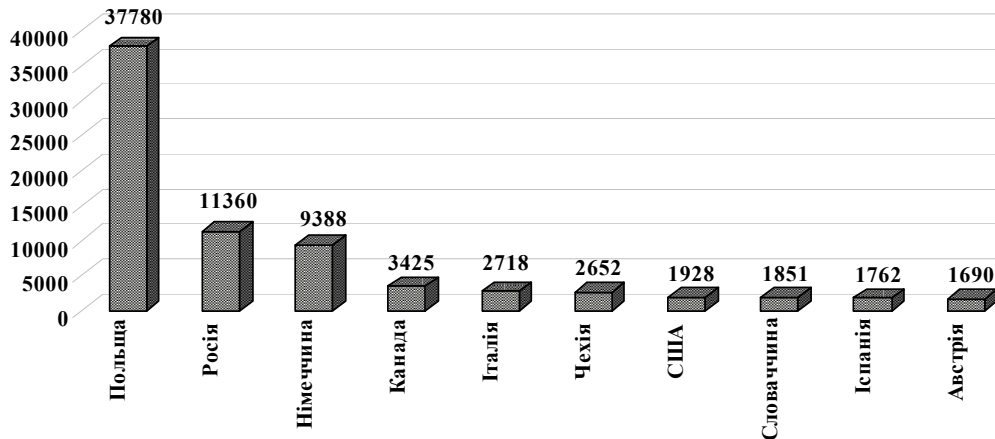

Рис. 2. ТОП-10 країн-реципієнтів здобувачів вищої освіти з України у 2017–2018 навчальному році

Джерело: побудовано авторами за [11].

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження сучасних тенденцій міжнародної освітньої еміграції з України та виявлення мотивів отримання молоддю вищої освіти за кордоном.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У сучасній науковій думці відсутнє єдине трактування категорії, що ідентифікує міграцію з метою отримання освіти. Зокрема, у працях вітчизняних вчених використовуються такі дефініції як "учбова міграція", "навчальна міграція", "студентська мобільність". Англійські країни використовують термін "студентська міграція" ("student migration"). Щодо еміграції, на нашу думку, найбільш коректним є ідентифікація процесу виїзду населення з країни походження з метою отримання освіти як "міжнародна освітня еміграція". Міжнародна освітня еміграція включає виїзд за межі країни з метою отримання середньої, вищої (бакалаврський та магістерський рівень), наукової (рівень PhD), професійно-технічної освіти, а також стажування, підвищення кваліфікації тощо.

Протягом останнього десятиліття в Україні спостерігається позитивна динаміка еміграції здобувачів вищої освіти з України, які отримують її за кордоном (рис. 1).

Закономірно, що зростання міграційних потоків загалом відбувається у період економічних криз [12]. Така тенденція характерна і для освітньої еміграції: стрімке зростання еміграції українських студентів (більш, ніж у 2 рази) відбулося у період з 2013—2014 рр. до 2015—2016 навчальних років, що співпадає з кризовими процесами в Україні.

До ТОП-10 країн-реципієнтів здобувачів вищої освіти у 2017—2018 навчальному році, як і в попередні роки,

ввійшли Польща, Росія, Німеччина, Канада, Італія, Чехія, США, Словаччина, Іспанія та Австрія (рис. 2).

Лідуючі позиції серед уподобань українського студентства вже 10 років поспіль займає Польща: офіційна кількість здобувачів вищої освіти у 2017—2018 навчальному році сягнула 37.780 студентів. Також випереджаюче зростання еміграції українських студентів спостерігається до Словаччини, частка яких у загальній кількості здобувачів, що навчаються в закладах вищої освіти цієї країни сягнула 30 відсотків. Зростанню іноземних студентів у Словаччині сприяла державна освітня політика, зокрема, прийняття закону, що регулює становище іноземців та створює сприятливі умови для їх проживання і навчання. Законом № 404/2011 "Про проживання іноземців і внесення змін та доповнень у деякі акти" визначені умови та пункти в'їзду іноземців на територію Словаччини, умови надання дозволів на проживання, процедури контролю перебування та повноваження різних державних органів. Таким чином, цілеспрямована політика інвестування у людський капітал, та освіту сприяли зростанню кількості українців, які навчаються у Словаччині переважно в університетах державної форми власності.

Відповідно до методології Організації економічного співробітництва і розвитку (OECD), вища освіта (рівні ISCED 5-8) здобувається на базі повної середньої освіти і спрямована на навчання на високому рівні складності та спеціалізації [13].

Кількість українців, які згідно міжнародного стандарту класифікації освіти отримали ступінь бакалавра ("ISCED2011 level 6") та магістра ("ISCED2011 level 7") протягом 2013—2017 років зростала в усіх країнах-реципієнтах (табл. 1).

Слід зазначити, що кількість студентів, що здобула ступінь магістра є значно вищою, ніж здобувачів ступеня бакалавра. Така тенденція здебільшого пояснюється особливостями ментальності й уподобань здобувачів вищої освіти в Україні, відповідно до яких значна кількість студентів базовий (бакалаврський)

Таблиця 1. Кількість студентів з України, що отримали вищу освіту в окремих країнах світу

Країни	ступінь бакалавра					ступінь магістра				
	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017
Німеччина	360	389	359	395	400	558	525	565	548	661
Польща	747	977	1726	2581	3160	750	1039	1337	1660	1881
Велика Британія	93	134	127	173	189	201	248	227	162	161
Італія	154	206	210	239	295	115	86	118	131	144
Чехія	169	209	206	208	236	113	107	102	129	169

Джерело: узагальнено авторами за [14].

Таблиця 2. Переваги вступу українських абітурієнтів до ЗВО зарубіжних країн

Країна	Висока якість освіти	Територіальна та культурна близькість, схожість менталітетів, швидка адаптація студентів	Можливість безкоштовного навчання	Відносно легка для вивчення мова	Перспективи отримання престижної роботи та постійного проживання	Доступна вартість навчання та проживання	Можливість послужити навчання і підробіток	Можливість отримання стипендій та грантів	Легкі умови вступу до ЗВО	Удосконалення знання мови	Навчання у рейтингових ЗВО світу
Польща	+		+	+	+	+	+	+	+	+	+
Чехія			+		+	+		+	+	+	
Словаччина		+	+			+		+		+	
Іспанія					+	+	+	+		+	
Канада	+			+	+	+	+			+	+
Італія					+	+	+			+	
Австрія	+				+		+	+	+	+	
Велика Британія	+			+				+		+	+
Німеччина	+		+		+		+	+		+	+
США	+		+	+				+		+	+
Франція	+				+	+	+	+	+	+	+

Джерело: розроблено авторами.

ступінь отримує у вітчизняних закладах вищої освіти, а продовжує навчання за магістерським ступенем за кордоном.

Привабливість різних країн світу для українського студентства визначається особливостями систем вищої освіти та умов навчання й проживання (табл. 2).

До основних мотивів еміграції української молоді з метою отримання вищої освіти слід віднести такі:

- висока якість навчання, можливість навчання у рейтингових закладах вищої освіти;
- перспективи отримання престижної роботи та постійного місця проживання;
- територіальна та культурна близькість, схожість менталітетів, швидка адаптація студентів до умов проживання і навчання;
- можливість безкоштовного навчання та / або отримання стипендій і грантів;
- відносно легкі умови вступу до закладу вищої освіти (не має необхідності здавати ЗНО тощо);
- можливість удосконалення знання іноземної мови;
- доступна вартість навчання та проживання, кращі економічні й соціально-побутові умови.

Однак найбільш вагомих чинником, що спонукає українських студентів отримувати вищу освіту за кордоном, є потенційна можливість отримати гідну роботу та постійне місце проживання після закінчення навчання. Відтак несприятливе порівняно з високорозвиненими країнами економічне й соціальне становище в Україні та значно нижчий рівень людського розвитку й надалі сприятимуть зростанню освітніх емігрантів. Усунення негативних тенденцій щодо освітньої еміграції молоді та її неповернення після отримання освіти до України можливе за умови реалізації якісної державної освітньої політики.

ВИСНОВКИ

Міжнародна освітня еміграція є глобальною тенденцією світового розвитку, що загалом сприяє науково-технічному прогресу. Водночас сучасні освітні міграційні процеси сприяють збільшенню розриву в соціально-еко-

номічному, освітньому й культурному розвитку країн-реципієнтів і країн-донорів здобувачів вищої освіти. Еміграція кваліфікованих кадрів з країни походження, тобто "відтік мозків" ("brain drain"), знижує якість людського капіталу та конкурентоспроможність країни загалом.

Управління освітньою міграцією між Україною та високорозвиненими країнами світу повинно здійснюватися з урахуванням затребуваних спеціальностей, якісних орієнтирів та кількісних обмежень. Під час реалізації заходів з інтеграції студентства в економічний, культурний та освітній простір країн Європейського Союзу та інших країн світу державою мають бути створені запобіжники й стимули до повернення молоді до України та застосування ними набутих навичок та компетентностей для розбудови національного господарства.

Література:

1. Carneiro, P., Dearden, L. and Vignoles, A. (2010), *The Economics of Vocational Education and Training*, Elsevier, Oxford, England.
2. Брензович К.С., Немеш Є.П. Міжнародна студентська міграція та її вплив на соціально-економічний розвиток країн. *Економіка та суспільство*. 2017. № 10. С. 32—36.
3. Гнатюк Т.О. Освітня міграція з України: сучасні тенденції. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Економіка і менеджмент. 2018. Вип. 33. С. 85—89.
4. Гринькевич О.С. Освітня міграція в Україні та світі: інституційне середовище та напрями державного регулювання. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*, 2013, Вип. 3 (101). С. 254—264.
5. Староста В. Деякі аспекти освітньої міграції в Україні. *Науковий вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського*. Педагогічні науки. 2018. № 4 (63). С. 157—165.
6. Степуріна С.О., Дериховська В.І. Тенденції освітньої міграції та її вплив на інституційне середовище в Україні. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. 17. С. 496—505.

7. Черба В.М., Тоболь Г.Д., Мушкатьорова Д.В. Причини освітньої міграції українських студентів за кордон. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 12. С. 68—72.

8. Duleep H., and Regets M. (1997), The decline in immigrant entry earnings: Less transferable skills or lower ability? The Quarterly Review of Economics and Finance, vol. 37, pp. 189—208.

9. Becker G. (1962), Investment in Human Beings, Journal of Political Economy, vol. 70, pp. 9—49.

10. Betts J. R. and Lofstrom M. (2000), The Educational Attainment of Immigrants: Trends and Implications, Issues in the Economics of Immigration, vol. 5, pp. 51—11.

11. Стадний Є. Українське студентство за кордоном: дані до 2017/18 навчального року, Київ, 2019. URL: <https://cedos.org.ua/uk/articles/ukrainske-studentstvo-za-kordonom-dani-do-2017-18-navchalnoho-roku>

12. Олешко А.А. Генезис антикризового регулювання економіки України. Ефективна економіка. 2012. № 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1253>

13. UNESCO. 2018. Global Education Monitoring Report 2019: Migration, Displacement and Education — Building Bridges, not Walls. Paris, UNESCO.

14. OECD (2019), Education at a Glance 2019: OECD Indicators, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/f8d7880d-en>

References:

1. Carneiro, P. Dearden, L. and Vignoles, A. (2010), The Economics of Vocational Education and Training, Elsevier, Oxford, England.

2. Brenzovych, K.S. and Nemesh, Ye.P. (2017), "International student migration and its impact on the socio-economic development of countries", Ekonomika ta suspil'stvo, vol. 10, pp. 32—36.

3. Hnatiuk, T.O. (2018), "Educational migration from Ukraine: modern trends", Naukovyj visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya: Ekonomika i medzhment, vol. 33, pp. 85—89.

4. Hryn'kevych, O. S. (2013), "Educational migration in Ukraine and in the world: institutional environment and directions of state regulation", Sotsial'no-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy, vol. 3 (101), pp. 254—264.

5. Starosta, V. (2018), "Some aspects of educational migration in Ukraine", Naukovyj visnyk MNU imeni V. O. Sukhomlyns'koho. Pedagogichni nauky, vol. 4 (63), pp. 157—165.

6. Stepurina, S.O. and Derykhovs'ka, V.I. (2018), "Educational migration trends and their impact on the institutional environment in Ukraine", Ekonomika ta suspil'stvo, vol. 17, pp. 496—505.

7. Cherba, V. M. Tobol', H.D. and Mushkat'orova D.V. (2017), "The reasons of educational migrations of ukrainian students abroad", Investytsii: praktyka ta dosvid vol. 12, pp. 68—72.

8. Duleep, H., and Regets, M. (1997), "The decline in immigrant entry earnings: Less transferable skills or lower ability?", The Quarterly Review of Economics and Finance, vol. 37, pp. 189—208.

9. Becker, G. (1962), "Investment in Human Beings", Journal of Political Economy, vol. 70, pp. 9—49.

10. Betts J. R. and Lofstrom M. (2000), "The Educational Attainment of Immigrants: Trends and Implications", Issues in the Economics of Immigration, vol. 5, pp. 51—11.

11. Stadniy, Ye. (2019), "Ukrainian Student Abroad: Data for the 2017/18 Academic Year", available at: <https://cedos.org.ua/uk/articles/ukrainske-studentstvo-za-kordonom-dani-do-2017-18-navchalnoho-roku> (Accessed 02 February 2020).

12. Oleshko, A. A. (2012), "Genesis of the anti-crisis regulation of the Ukraine's economy", Efektyvna ekonomika, vol. 7, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1253> (Accessed 02 February 2020).

13. UNESCO (2018), Global Education Monitoring Report 2019: Migration, Displacement and Education - Building Bridges, not Walls, UNESCO, Paris, France.

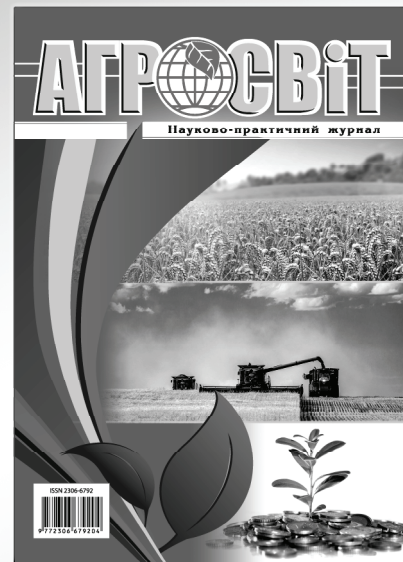
14. OECD (2019), "Education at a Glance 2019: OECD Indicators", OECD Publishing, Paris, available at: <https://doi.org/10.1787/f8d7880d-en> (Accessed 02 February 2020).

Стаття надійшла до редакції 03.02.2020 р.

АГРОСВІТ

www.agrosvit.info

Передплатний індекс: 23847

Виходить 24 рази на рік

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»)

Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292